

A NAGYEMBER ÉS A VÍRUS*

*Józsa Zoltán*¹

A 19. század második felében az amerikai iparvállalatok alacsony hatékonyságának az egyik okát egy gyakorló mérnök – F. W. Taylor, akit nem mellesleg a tudományos munkaszervezés atyjaként tartanak számon – a nem megfelelő szervezési, vezetési, irányítási módszerekre vezette vissza. A korabeli tulajdonosok rendszerint megfelelő szakmai ismeretek és felkészültség híján, szemmérték, egyéni képességük és belátásuk alapján próbálták a gazdasági szervezetekből a legtöbbet kicsikarni. Rendszerint sikertelenül.

A nagyember típusú vezetők ideje lejárt – ismerte fel kísérletei nyomán Taylor, majd fogalmazta meg javaslatait a Tudományos vezetés alapelvei című munkájában. Ebben kiemelte, hogy az átlagemberek jól megszervezett csoportjával egyetlen nagyember típusú vezető sem veheti fel a versenyt. Az ipari üzemekben a vezetés professzionalizálódása, az ágazati és a funkcionális feladatok elválasztása, valamint a végrehajtók érdekeltiségének megteremtése látványos hatékonyságnövekedést eredményezett, s egyben iránymutatásul szolgált a jövő számára.

A modern állam gépezete sem nélkülözheti azokat a szervezési, vezetési, irányítási módszereket és tapasztalatokat, melyek más társadalmi alrendszerekben (gazdaság, kultúra, oktatás stb.) már elfogadottá váltak. Különösen igaz ez nagyobb társadalmi kataklizmák idején, amikor a különböző intézményeknek, s azok vezetőinek szokatlan, rendhagyó kihívással kell, hogy szembe nézzenek.

Legyen szó bármilyen természeti vagy társadalmi katasztrófáról (gazdasági válság, klímaváltozás, járvány stb.) a helyzet rendkívülisége kibillentí a megszokás, a rutin reflexszerű gyakorlatát, s új válaszokat, reakciókat követel a probléma kezelésére, megnyugtató megoldására. Ez az a kivételes pillanat, amikor éles fény vetül a szavak és tettek, az ígéreték és a valóság távolságára. Cselekedni kell, itt és most.

Az egyes társadalmi alrendszereknek (gazdaság, egészségügy, oktatás, jog stb.) eltérőek a jellemzői, a sajátosságai, így értelemszerűen eltérő kezelési módokat igényelnek, és az aktuális problémákra adott válaszok is különbözőek. A gazdasági szereplők átmeneti veszteségeinek a kompenzálása éppúgy az eszköztár része lehet, mint a szociálpolitikai támogatások bővítése vagy az oktatási, kulturális szféra működési feltételeinek új alapokra helyezése.

A politika, s annak leghatékonyabb eszköze a jogalkotás, a célok meghatározásával, s a szükséges feltételrendszer biztosításával fontos tényező a

* DOI 10.21867/KjK/2022.1.2.

¹Dr. Józsa Zoltán, Ph. D. habil

különböző mechanizmusok fenntartásában, s ha kell, működésük dinamizálásában. Mindez azonban nemcsak nem elég, de nem is biztos, hogy minden esetben célravezető. Merő illúzió volna azt feltételezni, hogy a vészhelyzet idején alkotott jogszabályok – legyenek azok bármilyen tökéletesek is – automatikusan a kívánt magatartást idézik elő. A társadalom értékrendje, a hétköznapi szokások és gyakorlatok, kevésbé látható, de ténylegesen érvényesülő rendje az, ami meghatározó.

Az intézményi gyakorlatok valódi vizsgájának az eredményét, a bizonyítványt ugyanis a mindennapi tapasztalat állítja ki. A válsághelyzetben is jól működő gazdaság, munkaerőpiac, egészségügy, rugalmas közoktatás, a színvonalat folyamatosan fenntartani képes közszolgáltatás végső soron az átlagemberek elkötelezettségének és jól megszervezett tevékenységének, s a tevékenységek összhangjának eredménye, nem pusztán a nagyember érdeme.

A sokszor megtévesztő látszattal szemben a működőképesség végső soron nem a vezető döntéseinek következménye, hanem sokkal inkább a társadalmi szerkezet alapegységeit alkotó struktúrák (egyén, család, közösségek, intézmények stb.) szilárdságának, kohéziójának, kooperációjának a következménye.

Mindez nem jelenti a rendkívüli helyzetben a határozott, felkészült, konzekvens vezetés és irányítás szükségtelenségét. Ellenkezőleg. A politikai, szakmai vezetés, irányítás mintaadó, mértékadó szerepe vitathatatlan. Azonban a kötelező normák, szabályok – legyenek azok országosak, vagy helyiek – áthágása, és negligálása demoralizálóbb hatású, mint a veszélyhelyzet bagatelizálása. A személyre, esetre tekintett nélkül nem tolerált normaszegés éppoly beszédes üzenet, mint a kedvezményezettek szűkebb-tágabb körének a társadalmi normák fölé helyezése.

Ahhoz, hogy a jövőben magunk mögött hagyjuk a vezérelvű idealizmus meglehetősen törekeny ideáját világossá kell tenni, hogy csak a szerves társadalomfejlődés révén létrejött és megszilárdult intézmények állják ki a szakítópróbát – legyen az bármilyen természetű is – melynek magját a felvilágosult, képzett, autonóm polgárok és azok közösségei alkotják.

A történelmi determinációk szorításából kilépni csak felemás módon tudó társadalmak újra és újra a paternalista, etatista államhoz igazítják a reakciókat, félénken pillantva felfelé, várva a leereszkedő jóváhagyást vagy a helyreigazító büntetést. Éppígy a fejlődésben megrekedt, korlátok közé szorított helyi autonómiák is keresik az igazodási pontokat, változatos túlélési, fennmaradási taktikákat alkalmazva. Mindhiába. Az útfüggőség visszahúzó ereje csak korlátozott alternatívákat kínál, a jövőkép nemcsak hiányzik, de körvonalai is homályosak.

Félő, hogy a vírus továbbra sem ad majd előzetes tájékoztatást a szándékairól. Még a nagyembernek sem. Így a munka dandárja továbbra is az

átlagemberek jól megszervezett csoportjára, a társadalom alapszövetét, szerkezetét alkotó struktúrákra marad. Mindez azt jelenti, hogy ezek stabil érték és normarendje, szilárdsága, rugalmas alkalmazkodása és megújulása a sikeres túlélés titka.

Miközben a világ nem lebecsülhető részén a helyi közösségek, igények, értékek újrafelfedezése zajlik megtalálva a maguk természetes kifejeződési formáit, középpontban az emberrel, errefelé láthatatlan, de nagyon is valóságos határfalak közé szorítva ismét fellobbant az avított, fojtogató láng. Pedig már egyszer eloltották.